

BIRÓ ZSÓFIA*

A nádor bírászkodása a királyi udvarban**

I. Bevezetés

A 11. században a bírói hatalom kizárólagosan a teljhatalmú királyt illette. Az ügyek intézése szükségképpen magukkal hozták a királyi udvar szervezését, ami a királyi udvar ispánjára, a nádorispánra hárult, akit a király bírói teendők elvégzésével is megbízott. A nádor bírói működése eleinte a királyi udvarra korlátozódott, majd a 12. századtól már vidéken is feltűnt saját jogán és királyi delegálás okán. A 14. századra a nádori bírászkodás döntően a vidékre tevődött át. 1342-ben a nádor vidéki bírászkodása megszűnt, innentől kezdődően a királyi udvar bíróságaiban végezte ítélkező tevékenységét. A nádori tisztség kiteljesedése az 1485-ös nádori cikkekkel történt: I. Mátyás a nádort, mint az ország legfőbb bíróját további, fontos hatalmi jogosítványokkal ruházta fel.

A nádori bírászkodást tehát három fő szakaszra bonthatjuk: amikor a nádor a királyi udvarban ítélkezett, ezt követően vidéken, majd ismét a királyi kúriában végezte bírói feladatait.

2. A nádor bírászkodása az Árpád-korban

Amikor még a király saját személyében ítélkezett az eléje tárt peres ügyekben, akkor királyi kúriájában (*curia regis*) járt el. Ebből alakultak ki később a további bíróságok. A király első delegált bírója a nádor volt, aki a király helyett, a király bíróságán intézte az ügyeket, erre pedig a királyi pecsét jogosította fel, aminek őrizését az uralkodó rá bízta.

Eleinte a nádor kizárólagosan az udvar népei felett rendelkezett bírói hatalommal. Szent László korában már a király helyett többnyire a nádor járt el, az uralkodó csak a fontosabb ügyeket tartotta meg magának. Ugyanakkor Szent László III. dekrétumának 3. és Kálmán király I. dekrétumának 37. fejezetei kimondják,¹ hogy amikor a nádor az udvart elhagyja, a királyi pecsétet nem viheti magával. A nádor ettől kezdve már saját

---

* PhD-hallgató, PTE ÁJK

** A tanulmány az „Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának” szakmai támogatásával készült.

¹ BÉLI GÁBOR: *A nádor bírói hatalma a XIII. század derekáig*. In: (Homoki-Nagy Mária szerk.): IV. Szegedi Jogtörténeti Napok. Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról. Szegedi Egyetemi Kiadó. Szeged, 2011. 53. p.

jogán is ítélezhetett, kizárólag az udvarnokok felett, kivéve, ha a nemesek peres ügyeit önként vitték színe elé, valamint választott bíróként tekintettek rá.² „*Azt is akarjuk, hogy ha olykor a nádorispán hazamegy, a király és az udvar pecsétjét hagyja annál, aki helyetteseképpen ott marad, hogy miképpen a királynak egy udvara van, úgy pecsétje is egy legyen. Ameddig pedig eme [nádor]ispán otthon marad, pecsétjét senkire se küldje, csupán azokra, akiket udvarnokoknak mondanak, és akik önként, saját akaratukból mennek hozzá, azok felett legyen neki szabad ítélezni.*”³

III. Béla idején a nádor inkább már vidéken, saját kúriájában ítélezett, a nemesek a nádor bírói fennhatóságát is elfogadták magukra nézve. Az Aranybulla 8. cikke értelmében a nádor immár minden országlakó felett ítélezhetett, kivéve a nemesi fő- és jószágvesztéssel járó ügyeket.⁴ II. András 1231. évi dekrétumának 9. cikke pedig kiemelte a nádor joghatósága alól az egyházi személyeket, egyházhoz köthető ügyeket. Viszont mindkét rendelkezés felruházta a nádort a király bírói helyettesítésének jogával a fehérvári törvényt napokra nézve.⁵

A 13. századtól a vidéki bírászkodás feje a nádor lett,⁶ a 14. században pedig rendszerré váltak a nádor bírói, megyék számára tartott köztörvényszékei.⁷ Vagyis a nádor bírói hatalma megerősödött, annak mindösszesen két korlátja volt: a fő- és jószágvesztési ügyek tárgyalása a saját kúriájában, valamint, hogy vidéken a XIV. századtól nem állíthatott maga helyett helyettes bírakat.⁸

3. A nádor bírászkodása 1342 után

Tanulmányomban a nádor királyi udvaron belüli bírászkodásának bemutatására töreksem, ezért a vidéki törvényszékek⁹ és a gonosztevők felett ítélő köztörvényszékek bemutatásától eltekintek, azt viszont mégiscsak fontos tisztázni, hogy a nádornak két bírászkodási központja is volt: az egyik Budán, a királyi udvarban, a másik pedig Vizsolyban. Utóbbinak az a magyarázata, hogy I. Károly alatt a Drugethek egymást követve viselték a nádorságot. Adományaik révén családi központjuk pedig Vizsoly volt, így kézenfekvő megoldásként kínálkozott, hogy törvényszéküket ott működtessék. Budán egyébként általában nem maga a nádor, hanem egy helyettese ítélezett. Drugeth Vilmos nádornak még volt önálló vidéki kúriája (1333–42).¹⁰ Vizsolyban egyébként

² TIMON ÁKOS: *Magyar Alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1918. 173–174. pp.

³ MEZEY BARNA (szerk.): *A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény*. Osiris Kiadó. Budapest, 2000. 100. p. Szent László harmadiknak tulajdonított dekrétumának első része. 3. A nádorispánról.

⁴ Az említett, fő- és jószágvesztéssel kapcsolatos ügyekben is ugyan eljárhatott a nádor, de a király tudta nélkül azokat nem fejezhette be. Lásd: NYERS LAJOS: *A nádor bírói és oklevéladó működése a XIV. században (1307–1386)*. Hungária Nyomda és Lapkiadó Vállalat. Kecskemét, 1934. 13. p.

⁵ NYERS 4. p.

⁶ BÉLI 2011, 53. p.

⁷ BÉLI GÁBOR: *A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268–1351*. Dialóg Campus–PTE ÁJK. Pécs, 2008. 153. p.

⁸ TIMON 175. p.

⁹ NYERS 18. p.: nádor, alispán, 4 szolgabíró és 12 esküdt nemes alkotta a nádor köztörvényszéki bírói tanácsát.

¹⁰ NYERS 9–10. pp.

többnyire az alnádor ítélte, még a nádor Budán végezte egyéb feladatait. Az alnádori oklevelek alapján a vizsolyi vidéki nádori törvényszéken utoljára 1340. október 20-án adtak ki oklevelet, de további írásos kiadványok alapján a működés valamikor 1341. február 28. és 1342. augusztus 29. között szűnt meg, talán Drugeth Vilmos halálával.¹¹ Ezt követően I. Lajos sem élesztette újra a vizsolyi központot.¹²

1342-ben tehát a nádor vidéki kúriája is megszűnt, a királyi székhelyen ülésező nádori bíróság azonban továbbra is megmaradt, sőt tovább fejlődött,¹³ állapította meg Bertényi Iván. Ezzel szemben Engel Pál kis különbséggel azt a feltételezte, hogy 1342-ben még I. Károly egyesítette a budai és a vizsolyi nádori törvényszékeket és Visegrádot jelölte ki helyszínéül,¹⁴ valamint fia I. Lajos megtiltotta, hogy az ispánok megyei birtokpe-rekben eljárjanak, innentől kezdődően csak az ország nagybírái hozhattak efféle perekben ítéleteket. Emiatt az ispáni közgyűléseknek is hamarosan leáldozott, hatáskörüket a nádor vette át, akinek már 1342 óta feladatai közé tartozott, hogy a megyéket végig járja és ott közgyűléseket tartson. Vagyis a nádor bírói működésének jelentősége még tovább erősödött, amit az is jelez, hogy felvette a *regni Hungariae palatinus* címet is.¹⁵

Ezzel szemben Szócs Tibor azt az álláspontot képviseli, hogy az egységes nádori kúria Visegrádra költöztetése nem az Anjou uralkodókhöz köthető, hanem sokkal inkább Drugeth Vilmos tudatos döntésének tudható be. 1339-ben Drugeth Vilmos nádor Izsép mestert nevezte ki vizsolyi albírájának, aki leveleiben utalt arra, hogy mindenkor a ráruházott nádori hatáskörnél fogva járt el. Ugyanakkor 1339 novemberétől az erre való hivatkozás sorra elmaradt, úgy tűnt, saját hatalmánál fogva járt el a hozzá utalt ügyekben, mégpedig abban az időszakban, amikor a nádor huzamosabb időre elhagyta Vizsolyt, és csak 1341 nyarán tért vissza, hosszabb visegrádi tartózkodást követően. Sőt, 1341-től az összes tartományi ügyet ő intézte Visegrádról, valamint 1340-ben a budai kúriát Nagymarosra – a Duna Visegráddal szemközti oldalára – helyezte át. Tehát Szócs véleménye szerint a nádor vidéki kúriáinak megszüntetése és Visegrádra történő központosítása nem I. Lajos 1342-es reformjának volt köszönhető, hanem azt Drugeth Vilmos nádor már tudatosan tervezte, és valósította meg, voltaképpen 1338-1342 között.¹⁶

Míg Szent László idején az udvarszervező tevékenységre esett a hangsúly, a nádor tekintélyének folyamatos növekedése mellett (pecsétörzés és választottbíráskodás), addig az Anjouknak mindig is erős központosító törekvéseik voltak, nem véletlenül. A hivatalsszervezés mellett a központosítás I. Lajosnak kellő rálátást biztosított az udvarra, valamint ezzel a konstrukcióval tulajdonképpen ki is jelölte a nádor helyét az országos méltóságok között.

¹¹ Drugeth Vilmos halála *Piti Ferenc* szerint ugyanakkor későbbre, 1342. szeptember 15–20. közé tehető, mert ez év szeptember 15-én a szepesi káptalan még jelentést tesz Vilmosnak, szeptember 20-án viszont ugyanez a káptalan már néhaiként aposztrofálja. Szepes megyének pedig Vilmos egyben az ispánja is volt, így vélhetően a kor lehetőségeihez képest a megyei káptalanhoz viszonylag gyorsan jutottak el a hírek, így a nádor halálhíre is. Ld.: PITI FERENC: *Az 1342. évi nádorváltás*. In: Századok 140. 2006. 436. p.

¹² NYERS 11–12. pp.

¹³ BERTÉNYI IVÁN: *A magyar királyi udvar tisztsejviselői a középkorban*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_magyar_kiralyi_udvar_tisztsejviselői_a_középkorban

¹⁴ ENGEL PÁL: *Szent István birodalma*. MTA História. Budapest, 2001. 164. p.

¹⁵ ENGEL 154–155. pp.

¹⁶ SZÓCS TIBOR: *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. MTA. Budapest, 2014. 116., 121., 124–126., 142. pp.

A nádor ekkortól kezdve az udvarból vezette a vidék bíraskodását, ezt követően önálló jellegű vidéki bíraskodása megszűnt,¹⁷ a nádori megyei közgyűléseit már csak királyi rendelés esetén tartották meg, egyre ritkábban; ez a királyi kúria bíróságainak hatáskör-kiterjedésére volt visszavezethető. A XV. századtól a megyei közgyűléseket felváltották a kikiáltott gyűlések (*proclamatae congregationes*), amik a hatalmaskodási ügyeket vizsgálták ki.¹⁸

Itt kell megemlíteni a nádor személyes, különös jelenléti bíraskodását is, a *praesentia specialis personalis*-t. 1332-ből, 1336-ból, 1337-ből és 1339-ből állnak rendelkezésünkre okleveles források, amik szerint a nádor ezeket az ügyeket kiveszi a vidéki alispáni bíraskodás alól és a maga joghatósága alá rendeli. Ez a bíraskodás csak nevében hasonlít a király személyes jelenléti bíróságára, mert még az előbbi állandó fórum, addig az utóbbi csak *ad hoc* jellegű volt.¹⁹

A zűrzavar Luxemburgi Zsigmond idején ért véget az igazságszolgáltatás 1435-ös reformjával. I. Lajos intézkedése révén a központi bíróságok a kúriában működtek, kezdetben Visegrádon, aztán Budán, a központosítás tehát eleve adott volt, viszont 1405-re a megyei törvényszék az úriszék kötelező fellebbviteli fórumává vált, a reform pedig megerősítette a megyék 1397-es felhatalmazását: az alispánt és a szolgabírákat ez időtől az ország rendes bírái között tartották számon, így a megyei bíraskodás súlya megerősödött.²⁰ Vagyis a nádor bíraskodása véglegesen is a központba, a királyi kúriába tevődött vissza.

Zsigmond uralkodásának egyik sajátossága, hogy újfent módosult az uralkodói bíraskodás: a király nem csak udvari kúriájában ítélkezett, hanem azon kívül is, ahol épp tartózkodott. A rendek pedig a 15. század derekától arra törekedtek, hogy befolyásolhassák a nádorválasztást (1439:2. tc.), így a királyi tanácsnak – amely a gyakorlatban eddig is megtárgyalta a kinevezést – ezután a törvény is beleszólási jogot biztosított. 1447-ben, Hunyadi kormányzósága – V. László kiskorúsága – idején az országgyűlés választott nádort.²¹

4. Az ország legfőbb bírója

A 15. század második felében a királyi kúria bíróságaiból kialakult a Királyi Tábla, aminek az élén az ország nagybírái, a nádor, az országbíró és a személynök álltak. Az ítélkezési időszakok negyven vagy húsz napig tartottak, a bíróság tagja volt egy főpap, egy főúr és tizenhat jogban jártas nemes, akiket az országgyűlés választott meg. A Királyi Táblán hatáskörét tekintve a megyéktől fellebbezett, illetve a megyei hatáskört meghaladó ügyeket tárgyalták. A nagybírák, így a nádor helyett is többnyire helyetteseik jártak el.²²

¹⁷ NYERS 8. p.

¹⁸ BÉLI GÁBOR: *A vármegyei nemesi bíraskodás szervezete 1723-ig*. Jogtörténeti Szemle 2017/1-2. 23. p.

¹⁹ NYERS 19–20. pp.

²⁰ ENGEL 187–189. pp.

²¹ BERTÉNYI IVÁN: *A magyar királyi udvar tisztségviselői a középkorban*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_magyar_kiralyi_udvar_tisztsegviseloi_a_kozepkorban.

²² LACZLAVIK GYÖRGY: *A központi bíraskodás szervezetének vázlata a Magyar Királyságban a 16. század első felében*. In: Jogtörténeti Szemle 2015/2. 16. p.; BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtörténet. Az államalapítástól 1848-ig*. (Institutiones Iuris). Janus Pannonius Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 1995. 95. p.

4. 1. Az úgynevezett „nátori cikkek”

I. Mátyás idején új korszak kezdődött, a nádor tisztsége méginkább felértékelődött. A nádor jogkörét I. Mátyás által 1485 decemberében összehívott országgyűlés tovább szélesítette: az ún. „nátori cikkek” értelmében a nádor lett az ország legfőbb bírója:²³ „*Kilencedszer: A nádor hivatalánál fogva köteles bármely országlakót a panaszlók kérésére akár birtokjogok, akár hatalmaskodások tárgyában törvénybe idézni. És ebben az esetben akkora hatalma, joghatósága és méltósága van, amelynél nagyobb, de még csak ahhoz hasonló is a királyi méltóság kivételével egyáltalán semmi igazságszolgáltatónak nincsen. [...]*”²⁴

A nátori cikkek értelmében a nádor rendelkezett a korábbi kormányzói jogkörökkel, a király kiskorúsága esetén képviseleti és gyámi teendőket ő látja el, királyi jogokat gyakorol, a Hunyadi János kormányzósága alatt is ismerős adományozási jogkörrel is rendelkezik, egészen 32 jobbágytelek mértékig. (Utóbbi méretbeli megszabást természetesen senki sem tartotta be ténylegesen.) Királyválasztás esetén a nádor feladata lett összehívni az országgyűlést és leadni az első szavazatot – ennél a pontnál gyanakodhatunk arra, hogy I. Mátyás így szerette volna trónra ültetni törvénytelen fiát, Corvin Jánost.

„[...] *Az ország más bírái ugyanis régi szabálynál és megállapodásnál fogva csakis hatalmaskodások és nem birtokjogok dolgában rendelkezhetnek el idézéseket vagy perbehívásokat és hozhatnak ítéleteket.*

Ezután meg azoknak, akiket a nádor előtt marasztalnak el a törvény útján bírságokban vagy más törvénykezési tervekben, az ilyen terheket a királyi felség nem annyira a maga rendes, mint inkább korlátlan hatalmánál és méltóságánál fogva engedheti el, mindazonáltal ezt nem kell megtennie, mert a nádor ezekről a bírságokról mindenkor saját akarata szerint rendelkezhet.

Ellenben másoknak, akiket a többi bírák előtt marasztalnak el, a királyi felség e terheket rendes hatalmánál fogva mindenkor szabadon és egyenesen elengedheti.”²⁵

A nátori cikkek további pontjaiban látható az ország más bíraira vonatkozó megkötés, miszerint ők nem járhatnak el birtokjogi vitákban, ráadásul míg a nádor az általa ítélt ügyek kapcsán maga rendelkezhet a bírságról, vagyis nagy anyagi haszna származhat belőle, addig a többi bíró esetén a király kikötötte, hogy ő maga ténylegesen is beleszólhat a bírság ügyébe, azt akár el is engedheti, míg a nádornál ugyan hatalma lenne rá, de nem teszi meg.²⁶

Először is le kell szögezni, hogy a nátori cikkek több szempontból vitatottak. A szerzők többsége 1485 végére datálja, de *Bónis György* szerint a nátori cikkek tárgyalására összehívott országgyűlés csak 1486 elején történhetett, ráadásul a javaslat nem is emelkedett törvényerőre. *Engel Pál* szintén az 1486-os keletkezést tartja fenn. Még aggályosabb, hogy a források egyáltalán nem is említik a nátori cikkek országgyűlési napirendre vételét, sőt, maga az eredeti dokumentum sem került elő ebből a vélt idő-

²³ BÉLI GÁBOR: *Organe der Machtausübung*. In: (Máthé Gábor szerk.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 94–95. pp.; Természetesen a rendelkezés mögött I. Mátyás nem titkolt politikai szándéka húzódott meg: trónra ültetni törvénytelen fiát, Corvin Jánost.

²⁴ MEZEY 103–104. pp. I. Mátyás dekrétuma – Az ún. nátori cikkek. 9. A nádor bírói méltóságáról.

²⁵ MEZEY 104. p. I. Mátyás dekrétuma – Az ún. nátori cikkek. 9. A nádor bírói méltóságáról.

²⁶ NYERS 17. p.: A nádort a perérték / birtok 2/3-a illette meg.

szakból, először a Négyeskönyv közjogi megoldásai között találkozhatunk vele.²⁷ Kérdéses tehát, hogy valóban hívtak-e össze országgyűlést a nádori cikkek megszavazására. Annyi ugyanis bizonyos, hogy sehol sem esik szó dekrétum alkotásról, *Antonio Bonfini*, aki végig követte I. Mátyás életét, sem ír róla egy szót sem. Továbbá a mai napig nem került elő a nádori cikkek eredeti példánya, csak a Hármaskönyv reformjakor (a kiegészítést négy könyvbe szerkesztették, innen ered az operátum Négyeskönyv neve), kibővült egy új articulussal a nádor jogállásáról. Ide kerültek be azok a rendszabások is, amiket ma nádori cikkeknek nevezünk, ami alapvetően rendi érdekeket jelenít meg, kiterjeszti többek között a nádor bírói jogkörét, valamint a király távolléte esetére helytartónak is kijelöli, ami tulajdonképpen egy hatalmi, kormányzati jogállás.²⁸

4. 2. „Magyarország nádorának méltóságáról” – A nádor jogállása a Négyeskönyvben és az 1573-as interpolált változatban

A nádori cikkek eredeti példánya mindeddig nem látott napvilágot. Az első leírások egyike a Négyeskönyv III. rész VIII. címében található, amit némi változtatással a későbbi interpolált változatok is megtartottak.²⁹ *Illés József* is megjegyzi, hogy az Aranybullával egyetemben a nádori cikkek elsőként a Négyeskönyv említi, azt a Hármaskönyv, *Werböczy* nem tárgyalja.³⁰

Illés kiemeli, hogy az általa vizsgálta, az eredetihez legközelebb álló Négyeskönyv interpolációhoz képest (ami valamivel 1556 után keletkezett és jelen tudásunk szerint a legközelebbi képet adja az eredetiről) a Habsburg uralkodói nyomásra eltorzított 1783-as Hevenes codex (valójában 1695 és 1712 közé tehető a keletkezése³¹) a nádori cikkekben kihagyja a VII. és VIII. cikkelyeket, amik burkoltan a nádori bíráskodás visszaszorítását jelentették, ugyanis a VII. cikkely kimondta, hogy „*ha a király hanyagságból nem hallgatná ki a követeket, ezt a hibát a nádornak kell helyreigazítani*”; a VIII. cikkely értelmében pedig „*ha a király igazságtalanul adományoz birtokot, a panaszosok a nádorhoz forduljanak*”. E két cikkely elhagyásával tehát a nádor nem írhatta felül a Habsburg uralkodók döntéseit.³²

Egyébiránt *Illés* hat kéziratot és az 1798-as nyomtatott, Novoszel-féle Quadripartitumot, annak is a közjogi részeit – ami leginkább interpolált – hasonlította össze. Megállapította, hogy az általa a bécsi National Bibliothek-ben talált 8465. (Jur. Civ. 73.) ch. XVI. 393. folio jelölésű kézirati kódex szinte megegyezik a legkorábbról ismert, a Nemzeti Múzeumban őrzött, 1556 környékéről származó, az eredetihez legközelebb álló interpolációval (512. fol. lat.). Szintén a Nemzeti Múzeumban talált 1765. fol. lat. jelzésű kéziratról elmondható, hogy a Bécsben fellelhetőnek (8465.) pontos mása. Ugyanez

²⁷ BÉLI GÁBOR: *I. Mátyás 1486. évi nagyobb dekrétuma*. In: Peres Zsuzsanna, Révész T. Mihály (szerk.): *I. Mátyás és az igazságszolgáltatás: Az Országos Bírósági Hivatal tudományos konferenciája*. Országos Bírósági Hivatal, Dürer Nyomda Kft., Budapest, 2019. 46–47. pp.

²⁸ BÉLI 2019, 46–47. pp.

²⁹ BÉLI 2019, 47. p.

³⁰ ILLÉS JÓZSEF: *A Quadripartitum közjogi interpolációi*. In: *Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből* IV. 2. 1931. 24. p.

³¹ ILLÉS 8. p.

³² ILLÉS 14., 27–28. pp.

igaz a múzeumban fellelt 895. quart. lat. jelzésű kéziratra is. E változatok megőrizték többek közt a nádori cikkek eredeti változatát, azaz a VII. és VIII. cikkelyeket. A későbbi változatokon, mint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Egyetemi Könyvtár kéziratárában talált példányon (Hevenesii Collectio XIX., valamikor 1695 és 1712 között keletkezhetett), a Nemzeti Múzeumban talált 525. fol. lat. jelzésű példányon, valamint az 1798-as Novoszel-féle nyomtatott interpolációkon nyomot hagyott a Habsburg befolyás és uralkodói akarat: ezek nem tartalmazták az említett cikkelyeket, ahogy a nemzeti királyválasztói jog helyett is örökösödési jogot emlegetnek.³³

Akad egy nemrég előkerült Négyeskönyv interpoláció is, aminek másolatát megvizsgálva Béli Gábor arra a következtetésre jutott, hogy annak készítője a jogkönyv egy 1573-ban elkészült interpolációját másolta le. Ez lehetett a Négyeskönyv megmentésére és uralkodó általi szentesítésére tett utolsó kísérlet. A másolat valamikor a 17. század legvégén vagy a 18. század elején készülhetett, egyazon kéztől. Az NK. Iv. 1573-as jelzéssel ellátott példányban a nádori cikkekből (III. 8.) szintén kihagyja a VII. és VIII. cikkelyeket, ellentétben A 8465-ös jelzésű bécsi, valamint a Magyar Nemzeti Múzeumban fellelhető 512. fol. lat., 1765. fol. lat. és 895. quart. lat. jelzésű példányokkal, amiket az eredeti Négyeskönyvről másolhattak.³⁴ Sőt, a keretszöveggel együtt viszonylag sok módosításon esett át a III. rész 8. cím, még a cikkelyek számozása is abbamarad a 6. cikkelyt követően és csak utalószavak jelzik az egyes bekezdések elején, hogy újabb „pont” kezdődött. Elmondható, hogy ez a cím az egész szövegre nézve, teljes mértékben interpolált.³⁵

NK. Iv. 1573.³⁶

III. rész
Magyarország nádorának méltóságáról
VIII. cím
[...]

Harmadszor, ha megesnék (mint az előbb megjegyeztük), hogy megszakadna a királyi mag, az idő alatt, amíg az új királyt megválasztják, vagy akkor is, mint említettük, ha az örökös gyermekkorban maradna hátra gyám nélkül, akit atyja nem jelölt ki számára, annak gyámja méltóságánál fogva mindig csak a nádor lehessen, az országnak és az örökösnek az ügyei és szüksége végett, országgyűlések, ha kell bármilyenek tartását és hirdetését kezdeményezhesse, akinek, mint említettük, az országlakók engedelmeskedni és szót fogadni tartoznak és kötelesek.

Eredeti³⁶

III. rész
Magyarország nádorának méltóságáról
VIII. cím
[...]

Harmadszor, ha megesnék, hogy megszakadna a királyi mag, az idő alatt, amíg az új királyt megválasztják, vagy akkor is, mint említettük, ha az örökös gyermekkorban maradna hátra, annak gyámja méltóságánál fogva mindig csak a nádor lehessen, az országnak és az örökösnek az ügyei és szüksége végett, országgyűlések, ha kell bármilyenek tartását és hirdetését kezdeményezhesse.

³³ ILLÉS 2., 5–8., 10. pp.

³⁴ BÉLI GÁBOR: *A Quadripartitum közjogi megoldásai*. In: (Máthé Gábor – Menyhárd Attila – Mezey Barna szerk.): *A kettős monarchia*. ELTE. Budapest, 2018. 15., 20–21. pp.

³⁵ BÉLI GÁBOR: *A Négyeskönyv 1573. évi interpolált változata és közjogi megoldásai*. In: (Máthé Gábor szerk.): *Quadripartitum kézirat azonosítása - Nk Iv 1573. NKE*. Budapest, 2015. 323., 325. pp.

³⁶ Az NK. Iv. 1573. és Eredeti változat jelen tanulmányban idézett cikkelyeit fordította: Béli Gábor. Ld.: BÉLI 2015, 357. p. Melléklet.

A bevezetés és a II. cikkely még megegyeznek egymással, a III. cikkely viszont már az NK. Iv. 1573-ban az eredetihez képest már nem csak a nádort jelöli meg a kiskorú király egyetlen lehetséges gyámjaként, hanem a gyám jelölését uralkodói jogosítványként tünteti fel. Ha a király nem jelöl ki gyámot, akkor száll a feladat a nádorra, akinek az országlakók engedelmeskedni kötelesek. E különbségtől eltekintve a III. cikkely arra jogosítja fel a nádort, hogy a fontos ügyek intézése érdekében bármikor összehívhat országgyűlést – és az NK. Iv. 1573 még azt is hozzáteszi, hogy „*az országlakók engedelmeskedni és szót fogadni tartoznak és kötelesek*”.³⁷

A IV. cikkely szintén a Habsburg uralkodókat erősíti a nádorral szemben, aki a módosítások értelmében elmozdíthatóvá vált a főkapitányi tisztségből:

Negyedszer, ha valamikor az ország szüksége szorongatna, és szükséges volna, hogy elvárt védelme érdekében az országlakók felkeljenek, akkor a nádor legyen vállalt méltóságánál fogva az ország és az országlakók egyetemes és főkapitánya, és vezesse őket, mégis a királyi felség szándéka és döntése szerint, ha netán a nádor bármilyen életkori és betegségbeli erőtlenesség miatt a kapitányság eme hivatalának ellátására alkalmatlannak mutatkozna, akkor mindenesetre a királyi felség gondoskodjék másról, aki alkalmasnak látszik.

Negyedszer, ha valamikor az ország szüksége szorongatna, és szükséges volna, hogy elvárt védelme érdekében az országlakók felkeljenek, akkor a nádor legyen vállalt méltóságánál fogva az ország és az országlakók egyetemes és főkapitánya, és vezesse őket, mégis a királyi felség szándéka és döntése szerint.

Az V. cikkely a nádor bíraskodási jogkörét érinti és szabja szűkebbre: immár villongások, lázadások esetén nem a nádor feladata azt lecsendesíteni, igazságot tenni és büntetni a résztvevő országlakókat, hanem a király jogosult elsődlegesen a helyzet rendezésére, és csak ezután a nádor, mégpedig királyi parancs által.³⁸

Ötödször, hogy, ha netán valamikor valami villongások vagy lázadások, vagy más ellentétek támadnának az országlakók körében, akkor először a királyi felség, aztán pedig a felség parancsából méltóságának tekintélyével a nádor gondoskodjék, és csendesítse le, és igazítsa el azokat, és büntesse érdem szerint a bűnösöket, nemkülönben javítsa ki, és hozza helyre a hibákat, mindezeknek mégis királyi tekintéllyel kell megtörténni.

Ötödször, hogy, ha netán valami villongások vagy lázadások, vagy más ellentétek támadnának az országlakók körében méltóságának tekintélyével a nádor gondoskodjék és csendesítse le és igazítsa el azokat, és büntesse érdem szerint a bűnösöket, nemkülönben javítsa ki, és hozza helyre a hibákat.

³⁷ BÉLI 2015, 323–324. pp.

³⁸ BÉLI 2015, 338., 345. pp.

A VI. cikkely változatlan maradt, de az említett VII. és VIII. cikkelyeket teljes mértékben kihagyták az NK. Iv. 1573-as interpolált változathoz is:

Hetedszer, hogy ha valamikor a király felelőtlen vagy hanyag volna, hogy a követeket meghallgassa, vagy válaszoljon nekik, a nádor hivatalból gondoskodjon erről és pótolja hibáját.

Nyolcadszor, ha a királyi felség valamely jószágokat adományoz, és ellentmondók jelentkeznek, és pert indítanak, hogy őfelsége jogellenesen adományozta azokat, a nádornál tegyenek panaszt, és ő tartozzék az efféle panaszokat mielőbb tudatni a királlyal. Ha pedig a király távol lenne, mindazonáltal, miután a panaszt meghallgatta, a királyt mielőbb tartozzék értesíteni és hasonlóképpen felhívni, hogy jelöljön meg határnapot és helyet, ahol és amikor a panaszt megvizsgálja, megvitatja és eldönti.

Ezek a rendelkezések úgyszintén a nádor bíraskodási jogát tárgyalták: a VII. cikkely értelmében, ha az uralkodó nem rendezi az elébe hozott vitás ügyeket, akkor a nádor köteles gondoskodni a rendezéséről, a VIII. cikkely pedig arról rendelkezett, hogy ha a király adományozása okán ellentmondók jelentkeznek és azok pert indítanak, akkor nekik a nádornál kellett panaszt tenniük. Tehát a király általi adományozás kapcsán kialakult peres ügyekben a nádornak kellett az eredeti szöveg szerint eljárnia.³⁹ I. Ferdinánd nem véletlenül töröltethette ezt a passzust, hiszen a Szent Koronára és a királyra visszaháramlott birtokok adták uralkodásának egyik alapját, amit hívei között próbált újraelosztani, és amennyiben ezt a magyar nemesek közül bárki sérelmezte, már nem volt meg a joga arra, hogy az ország nádora előtt adja elő ügyét, annak meghallgatására már csak az uralkodó volt jogosult vagy akit az kijelölt maga helyett. Ugyanakkor az említett cikkelyek közelről sem foghatóak fel a király bíraskodási hatalmának törvény általi korlátozásaként, azokat minden bizonnyal a bécsi királyi tanácsosok értelmezhatték félre.⁴⁰

³⁹ BÉLI 2015, 334. p.

⁴⁰ BÉLI 2015, 334–335., 345. pp.

Az eredeti IX. cikkely helyett és a továbbiakban is már csak utalószavak jelzik az újabb bekezdések kezdetét:

Hasonlóképpen a nádor, mint első rendes bíró az országban méltóságánál fogva bármely országlakót, akár birtokjogok, akár hatalmaskodások okán a perlekedők kérésére perbe hívhatja, és peres eljárást megtartván, törvényes módokon és határnapokon, a törvényes eljárás szerint azt, amit megítéltek, illő végrehajtásra utasíthat. Mely esetben a nádor régtől fogva azt az előjogot élvezi, hogy ha valakit a nádor színén jogszerűen bírságokban vagy büntetések más terheiben marasztaltak, az efféle terhek ne a királyi felséget, hanem a nádort illessék szabad rendelkezésére az ország régi szokásjoga által megkövetelten, amik felől a nádor mindig belátása szerint rendelkezhet a hűtlenség bélyegén kívül, aminél a terhek eltérőképpen csak a királyi felségre szállnak és néznek, mivel bármely bírói terhek vagy bírságok, melyekben valamely perlekedők más rendes bírók színén marasztalódnak, nem a bírókat, hanem tisztán a királyi felséget illetik, amikről a királyi felség szokott mindig szabadon és teljességgel rendelkezni, azokat kénye és elhatározása szerint vagy átengedve, vagy magának követelve.

Kilencedszer a nádor hivatalánál fogva bármely országlakót birtokjogok, akár hatalmaskodások miatt peres felek kérésére perbe hívhasson, és ebben az esetben oly annyira legyen teljhatalma, joghatósága és tekintélye, mit a királyi méltóságon kívül más igazságszolgáltatóknak egyáltalán nincsen, de ne is legyen hasonló. Az ország más bírói ugyanis csak hatalmaskodási ügyekben, és nem birtokjogok ügyeiben rendelhetnek el idézést és perbehívást és hozhatnak ítéletet a régi szabály és meghagyás szerint. Egyébiránt, ha valakit, a nádor színén jogszerűen bírságokban vagy büntetések más terheiben marasztaltak, azoknak az efféle terheket a királyi felség nem annyira rendes, hanem inkább korlátlan hatalmánál és tekintélyénél fogva elengedheti ugyan, erre azonban nem köteles, mivel a nádor bírsági felől saját elhatározás szerint rendelkezhet mindig. Másoknak pedig, akik egyéb bírák előtt marasztalódnak, a királyi felség szabadon és tisztán rendes hatalmánál fogva mindig elengedheti a terheket.

Az eredeti IX. cikkely a nádort oly mértékű bírói hatalommal ruházza fel, „*mit a királyi méltóságon kívül más igazságszolgáltatóknak egyáltalán nincsen, de ne is legyen hasonló*”. Ehhez képest az interpolált változat már nem említi a nádor bírói teljhatalmát, eljárását a törvényes módokhoz és határnapokhoz köti. Így a nádor joghatósága alól kikerültek a hűtlenségi ügyek is, amik felett immár csak a király ítéltetett. Az interpolált változatokból a nádor bírságok felőli önálló rendelkezési joga is eltűnt.⁴¹

A X. (a nádor az ország helytartója), XI. (a nádor Kunország bírása), XII. (Dalmácia is nádori bírászkodás alatt áll) cikkelyek tartalmilag teljes mértékben átkerültek az interpolált változatokba, csak a számozásuk maradt el.⁴²

⁴¹ BÉLI 2015, 357. p. (Melléklet: III. rész VIII. cím IX. cikkely).

⁴² BÉLI 2015, 357. p. (Melléklet: III. rész VIII. cím X., XI., XII. cikkely).

A záró szövegrész szintén számos, lényegi eltérést tartalmaz:

Mindenesetre azt is kinyilvánítva, hogy amikor a királyi sarj gyermekkorú, a királyi felség számára pedig mindig fennáll, hogy vagy végrendeletben, vagy élők közt is királyi sarjának, akit akar, gyámul rendeljen és hagyjon, csak magyar legyen és nem idegen származású, mindazonáltal ha az előbb említett senkit nem hagyott gyámul gyermekkorú sarjának, akkor vitathatatlanul a nádor szokott lenni e királyi sarj gyámja és az ország kormányzója, a kormányzás efféle hivatalának gyakorlására csak egészégre nézve és más körülményeinek mérlegelése után alkalmasnak bizonyult legyen, ugyanis az ország vezetése nemcsak a királyi gyermek tartásában és nevelésében, hanem az országnak az ellenségektől való megvédésében is szokott állni, mely védelemre, ha a nádor kevésbé alkalmas, ebben az esetben engedett az országglakóknak, hogy bárkit akarnak, az ország előkelői közül erre a hivatalra közös szavazattal megválasszanak, miként a magyar évkönyvek tanúsítják, hogy ez megesett Hollós Hunyadi Jánossal, ugyanis jobb ekként gondoskodni, mint az országot védelem nélkül veszedelmeknek kitenni és hátrahagyni.

Ezek mindenesetre az egykor szerkesztett törvénycikkek e Magyarország nádorának méltóságáról, állásáról és helyzetéről, amiket most is és eztán mindig érvényében kell követni, azt mégis kinyilvánítva, hogy amikor Magyarország király utód nélkül távozna, vagy pedig az utód gyermekkorú volna, ha az országglakó urak nem a nádort, hanem valaki mást választanának Magyarország mágnásai közül az ország főkormányzójának vagy a királyi gyermekek gyámjának, akkor ezt az országglakók ugyanezek tetszésére tehessek. Ezenkívül, bár a nádor az előbb megjegyzett ügyekben a királyi felség rendes helytartója, mégis azzal a korlátozott joghatósággal, amit néki a király vagy annak halálával az országglakók adtak, miként mindig meg fogja illetni, azt is hozzátéve, mint ismeretes, a bírságok megvitatása és vizsgálata, és bármely magszakadás által a királyi felségtől felkért javak és birtokjogok iránt indított pereknek a végítélete és bevégezése és azok végrehajtása már nem a nádorra, miként egykor szokásos volt, és miként a beillesztett nyolcadik cikk tartalmazza, hanem a királyi udvar bírójának törvényszékére tartozik, és szintén, hogy az ország többi rendes bíráinak a hatalmaskodások felől, ahogyan az előbb felvett kilencedik artikulusban megírták, a nádort kivéve, nem is áll teljes törvényes hatalmukban ítélni és intézkedni, hanem birtokjogok és mindennemű más kötelemekben és ügyekben.

Az eredeti verzió záró részének első felében leírják, hogy „Ezek mindenesetre az egykor szerkesztett törvénycikkek e Magyarország nádorának méltóságáról, állásáról és helyzetéről, amiket most is és eztán mindig érvényben kell követni [...]” – értelemszerűen e szövegrész elhagyása nélkül nem lett volna lehetőség a szöveg részbeni interpolálására sem. Továbbá ismét felmerül a kiskorú király gyámjának kérdése: az eredeti szöveg értelmében, ha a nemesek nem tartják alkalmasnak e feladatra, valamint a kormányzói teendők ellátására a nádort, akkor szabadon mást választhatnak helyette. Az interpolált szöveg szerint a király jelölheti ki utódja gyámját, s csak jelölés híján száll e tisztség a nádorra, illetve alkalmatlansága esetén arra, akit az országglakók megválasztanak. Az interpolált változat itt véget is ér, míg az eredeti nádori cikkek utolsó mondata még egyszer kitér a nádor bírói jogosítványaira és kötelezettségeire: érdekes, hogy a VIII. cikkellyel ellentétben a királyi adományos birtokok pereiben már nem a nádor az

illetékes, hanem a királyi udvar bírójának, az országbírónak törvényszéke. Ez részben azzal magyarázható, hogy ezek az ügyek alapesetben ténylegesen az országbíró általános hatáskörébe tartoztak, de szükség esetén a nádor is eljárhatott. Talán emiatt a részbeni ellentmondás miatt is történt, hogy az eredeti változat III. rész VIII. cím zárszavának ismeretében az NK. IV. 1573 készítője, valamint a további interpolációk már egyszerűen kihagyták a VII. és VIII. cikkelyeket.⁴³ Az eredeti szöveg zárszava pedig továbbra is a nádor kizárólagos joghatósága alá helyezte a hatalmaskodási ügyekben való döntéshozatalt.

Összességében a nádori cikkek interpolált változata erősen korlátozta a nádor bíraskodási jogosítványait, nem biztosított számára a királyéhoz hasonló teljhatalmat e téren, a hűtlenségi ügyeket is kizárólagosan az uralkodó jogkörébe utalta át, az országlakók villongásai esetén sem a nádor tett már elsődlegesen igazságot és szabta ki a büntetést, hanem szintén az uralkodó. Teljesen eltörölték a VII. és VIII. cikkelyeket, azaz az uralkodó elé vitt vitás ügyeket a nádor nem rendezhette, még akkor sem, ha azokat az uralkodó figyelmen kívül hagyta, valamint a királyi adományos birtokok peres ügyeiben sem ítéltetett többé a nádor.

Mint az ismeretes, I. Ferdinánd végül ezt az interpolációt sem fogadta el, ezért a Négyeskönyv országgyűlés általi elfogadása, majd uralkodói szentesítése végképp lekerült a napirendről, mivel a szerkesztők jelezték az uralkodónak, hogy a nemzeti királyválaszói jogot nem hajlandóak kihagyni a dokumentumból, hát még a helyére a Habsburgok örökös trónöröklési jogát beiktatni, mert az ilyen mértékű törvénymódosítás végső soron az országgyűlés és az uralkodó közös feladata. I. Ferdinánd pedig tartott attól, hogy a rendekkel még egyezkedni sem lehetséges ebben a kérdésben, így az országgyűlés elé sem terjesztette a módosított törvénykönyvet.⁴⁴ Ettől függetlenül a Négyeskönyv továbbra is a szokásjog alapját képezte és magánjogi, valamint perjogi megoldásait egészen a 19. század második feléig alkalmazták.

4. 3. I. Mátyás úgynevezett 1486. évi nagyobb dekrétuma

I. Mátyás 1486. évi nagyobb dekrétumával az ország nagyurait, és ezzel együtt a megyéket is igyekezett megnyerni törvénytelen fia, Corvin János – *Bonfininél* érdekesen: ifjabb Hunyadi János – trónraültetéséhez. A rendelkezés LX. cikkelyében a megyésispán kinevezését – ami eddig uralkodói jogosítvány volt – a királyi tanács jogkörébe delegálta, hogy annak személyét saját kebelből válasszák, valamint helyetteseit ő maga jelölhesse ki. A VIII-IX. cikkelyek kimondták, hogy a szolgabírákat ezentúl a megyésispán és a megye egyeteme választja meg. A LXVIII. cikkely a megyésispánt és vicéjét különös büntetőjogi védelem alá helyezte: aki eljárás közben rájuk támad, az hűtlenséget követ el. A LXVII. cikkely a törvényszéken fegyveresen megjelenőket rendelte büntetni, míg a LXIV. pont a háziadót a megye saját bevételei közé sorolta, a megye szervezetének fenntartására rendelte.⁴⁵

⁴³ BÉLI 2015, 335. p.

⁴⁴ BÉLI 2015, 327–328., 334. pp.

⁴⁵ BÉLI 2019, 53–55. pp.

A dekrétum továbbá eltörölte a rövid perbehívásokat, ehelyett két rendes nyolcadot jelölt ki, ahol legalább két rendes bírónak kellett jelen lennie, mint például a nádornak és az országbírónak. Az I. és II. artikulus értelmében ugyancsak megszűntek a vidéki nádori köztörvényszékek és kikiáltott gyűlések, aminek következménye a megyei törvényszékek hatáskörének kiterjesztése volt: „*Mindenekelőtt végeztük és határoztuk, hogy a köz- vagy nádori törvényszékek eltörölnének, jövőre soha semmilyen időben sem szabad azt megtartani.*”⁴⁶ I. Mátyás döntését arra alapozta, hogy uralkodása alatt a megyék már inkább megváltást fizettek, semmint, hogy nádori köztörvényszéknek adjanak otthont.⁴⁷

5. Összegzés

A mohácsi vészt követő időszakban, mivel a magyar király, a Habsburg uralkodó nem tartózkodott az országban, helyette a nádor járt el, mint helytartó. Ekkor a nádor helytartóként a magyar kormányzati szervek tényleges feje is volt egyben (szervezetszerűen helytartói tanácsot működtetett). Sőt, az országgyűlés felső táblájának kialakulásával a nádor az országgyűlés és a felsőtábla elnöke is lett egy személyben. A későbbiekben a helytartó tisztsége a nádortól különvált azzal a meghagyással, hogy ha a nádori méltóság éppen betöltött, akkor a nádor helytartó is egyben, ha a tisztség üres, akkor a nádor bíraskodási ügyeit a helytartója (nádori helynök) intézte, rendelkezései tehát csak bíraskodási vonatkozásban voltak érvényesek. A nádor hét bírótárral ítélte, a XVII. századtól ezt nevezzük Hétszemélyes Táblának, ez volt a legfőbb fellebbviteli fórum (helytartói tanács). Ha a nádori tisztség betöltött, akkor a Hétszemélyes Tábla élén a nádor állt, a nádori törvényszékkel együtt működött. Ha a nádori tisztség betöltetlen maradt, akkor pedig a nádori törvényszék a Hétszemélyes Tábla alárendelt bíróságaként funkcionált, élén a nádori helynökkel. 1723-tól a Hétszemélyes Tábla lett a királyi kúria fellebbviteli bírósága.⁴⁸

Végigtekintve a nádori tisztség fejlődéstörténetét, kezdetben még csak az uralkodói ügyteher kérdését hivatott orvosolni, de hamar nagy tekintélyre tett szert, és már a felek által szabad akaratukból választott bíróként is eljárhatott, a későbbiekben helyettesíthette a királyt a fehérvári törvénynapokon, az Aranybullától kezdve pedig minden országlakó felett gyakorolta bírói hatalmát, kivéve a nemesi fő- és jószágvesztéssel járó ügyeket.

A 14. századra bíraskodása saját vidéki kúriájába tevődött át, nádori törvényszékeket tartott.

Az 1342-es reform, miszerint a nádor vidéki központjai megszűntek és Visegrádra tevődött át székhelye, az Anjou-i zsenialitásnak, központosító, hatalomépítő törekvéseinek köszönhető. Ekkor a nádor tekintélye és hatalma még jobban megerősödött, az uralkodó udvar felett gyakorolt kontrolljával egyetemben. A királyi udvar központi bíróságai megerősödtek, adottak lettek a feltételek a királyi kúria létrehozásához.

I. Mátyás uralkodásával a nádori méltóság felértékelődött, jogkörei tovább szélesedtek a nádori cikkeknek köszönhetően (amiket a Quadripartitumból ismerünk), igaz lehet, hogy ez ténylegesen csak a XVI. század közepétől valósult meg. Mindenesetre a

⁴⁶ MEZEY 104. p. I. Mátyás nagyobb dekrétuma.

⁴⁷ BÉLI 2019, 52–57. pp.

⁴⁸ BÉLI 2017, 16. p.

nádor vált az ország legfőbb bírójává és korábbi kormányzói jogkörökkel is felruházták, vagyis kormányzati jogköröket is gyakorolt. Helytartóként a magyar kormányzati szervek tényleges feje is lett egyben, sőt, az országgyűlés felsőházának kialakulásával a nádor az országgyűlés és a felsőháza elnöke is volt egy személyben.

A hatalomgyakorlási szempontokat tekintve tehát a nádor az ország legfőbb bírója, a kormányzati szervek feje, az országgyűlés elnöke: bíraskodás, végrehajtás, törvényhozás. A három hatalmi tényező tényleges gyakorlásában van része, ráadásul mivel 1526 után a király Ausztriában tartózkodott, a nádor Magyarországon őt képviselve uralkodói jogköröket gyakorolt. Sőt, mivel a Habsburg uralkodóknak 1687-ig ugyanúgy meg kellett magukat választatani magyar királynak, mint elődeiknek, ezért a nádorral kapcsolatban megállapítható, hogy örökös a fontosabb közjogi intézmények felett is.

A nádori tisztség a hozzá kapcsolódó jogosítványokkal, kiemelve a bíraskodási jogkört, egyértelműen a magyar állam- és jogtörténet egyik kiemelkedő komponense és formálója, mind politikai, mind hatalmi szempontból. József nádor sem véletlenül cárleánykát, Alexandra Pavlovna Romanova nagyhercegnőt vehette feleségül.

ZSÓFIA BIRÓ

THE PALATINE'S ADJUDICATION IN THE ROYAL COURT

(Summary)

In the 11th century initially the king of Hungary exercised the judicial power in his royal court, either personally or by appointed judges. The king's first delegate was the palatine (*palatinus*), who, as the handler of the royal seal, adjudicated on behalf of the king. At first, the palatine was authorized to judge only in the royal court.

From the era of Saint Ladislaus, the royal court had a real judicial organization, where instead of the king, the palatine did the adjudication, so he was able to deal with cases of the nobles as well, by the right of delegation. After a while, his judicial power got wider: Saint Ladislaus's III/3. and king Kálmán's I/37. edicts say, that "when the palatine left the court, he could not take the royal seal with him and from then on, he could only judge in his own right, exclusively in the cases of nobles from the royal court, except when the nobles willingly brought their cases to him and accepted the palatine as their arbitrator.

From the 13th century the palatine was delegated apart from the royal court as well, and finally from the 14th century he practiced the essence of his judicial power from the countryside. In 1342 there was a shift: the palatine's adjudication in the countryside came to its end, and from then on, he dealt with cases only in the forums of the royal court.

The palatine's position was fulfilled by the articles of 1485, so called "The Palatine Articles": Mathias I appointed the palatine as the supreme judge of the country and gave him additional, important authorizations to power-exercising.